

**ULUSLARARASI HÂCE MUHAMMED LUTFÎ
(ALVARLI EFE)
SEMPOZYUMU
(25-26 NİSAN 2013, ERZURUM)
BİLDİRİLER**

**EDİTÖR
PROF.DR. CENGİZ GÜNDOĞDU**

**EDİTÖR YARDIMCILARI
ARŞ.GÖR. MUAMMER CENGİZ
ARŞ.GÖR. OSMAN NURİ KARADAYI**

ERZURUM - 2013

© 2013 Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü

Bu eserin tüm yayın hakları, Atatürk Üniversitesi Rektörlüğüne aittir.
Yayıncının yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve
elektronik ortama taşınmaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Bu kitapta yer alan tüm yazıların dil, bilim ve hukuk açısından sorumluluğu
yazarlarına aittir.

ESER ADI : **ULUSLARARASI HÂCE MUHAMMED LUTFİ
(ALVARLI EFE) SEMPOZYUMU**

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO : 1030
TAKIM NO: 978-975-442-503-1
ISBN NO : 978-975-442-504-8

Kapak & Dizayn : Muhammet S.KARACA

Baskı : Zafer Ofset
Yenikapı Caddesi No.1
25100 Yakutiye / ERZURUM
Tlf: 0442 234 22 85 - Fax: 0442 235 95 52

Erzurum Âşıklık Geleneğinde Alvarlı Efe Etkisi

Yrd.Doç.Dr. Ahmet Özgür Güneç
Atatürk Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Giriş

Erzurum'un yetiştirdiği değerlerden biri olan Alvarlı Efe, hayatını insanlığa ve İslamiyet'e adanmış, ilmi ve güzel ahlakı, âşıkane, arifane, âlimane ve müridane edayla söylediği ve yazdığı şüirleriyle halkın sevgi ve saygısını kazanmıştır. (Kasır, 1999:

164-165). Gerek hayatının sonuna kadar sürdüğü sade yaşam tarzı, gerekse insani ilişkilerde hoş görü, tevazu ve güven ilkelerini kendisine düstur edinmesi, "Ahlak-ı Muhammedi kendisine tekâmül etmiş bir insanı kâmil" olarak anılmasına vesile olmuştur (Lutfi, 2011: 657). Hem şairane yönü hem örnek yaşam tarzı hem de vatanperverliği onun yalnızca yaşadığı dönemde değil bu gün de sevgi ve saygıyla anılmasının amilleri arasındadır.

Alvarlı Efe'nin dini-tasavvufi, edebi ve tarihi şahsiyeti Erzurum'un kültürel ve sanatsal yapısını da etkilemiştir. Özellikle âşık tarzı şiir geleneğinin bugün hala devam ettiği Erzurum'daki âşık muhitlerinin Alvarlı Efe'den bir şekilde etkilendiği gözlemlenmektedir. Kimi âşıklar usta malı olarak onun şüirlerini icra ortamlarında okurken, kimileri şüirlerinde onu anmakta, kimileri ise âşıklığa geçiş şekillerinden biri olan rüya sırasında pir olarak onu görmekteydiler. Dolayısıyla Erzurum âşıklık geleneğinde Alvarlı Efe etkisi şu üç başlıkta incelenebilir:

I. Mahlas Alma ve Âşıklığa Geçişte Alvarlı Efe

Şairler, siyasi, şahsi, içtimai veya iktisadi sebepler yüzünden gerçek adlarını gizleyerek takma ad kullanma gereği duyarlar. Bunun bir diğer nedeni ise aynı adı taşıyan şairlerin şüirlerinin adaşlarınınkilerle karışmaması içindir. Bir şair olan âşık da biraz evvel sıralanan nedenlerden ötürü mahlas kullanma gereksinimi hisseder. Adını, soyadını mahlas olarak kullananların yanı sıra başka bir adı mahlas olarak taşıyanlar veya hiçbir mahlas kullanmayan âşıklar da mevcuttur (Kaya, 2007: 454-457). Mahlas, aşığa ustası ya da rüyasında gördüğü pir tarafından verilir. Diğer taraftan mahlasını kendi seçen âşıklar da vardır (Düzgün, 2011: 314). Mahlaslar âşıkların soyu-sopu, memleketi, yaşam öyküsü, mesleği, becerileri, görünümü, inancı, tarikatı ile ilgilidir. Ayrıca aşığın övünme, yakınma duygularını, alçak gönüllülüğünü dile getiren mahlaslar da bulunmaktadır (Artun, 2005: 59).

Anlaşılabacağı üzere âşıklık geleneğinde mahlas almanın önemli bir yeri vardır. Çünkü mahlas, aşığın sanat hayatı boyunca kullanacağı adıdır. Hatta bu ad, kişinin asıl adının bile önüne geçebilir. Daha önce de değinildiği gibi bu ad aşığa sıradan bir kişi tarafından verilmeyiz. Söz konusu kişi sanatında ustalaşmış bir âşık ya da pirdir. Bu bağlamda Erzurumlu Âşık İhsani'nin piri Alvarlı Efe'dir.

Erzurum'un yetiştirdiği önemli âşıklardan biri olan 6 Kasım 2010'da kaybettiğimiz Mevlüt İhsani, mahlasını Alvarlı Efe'den almıştır. Asıl adı Mevlüt Şafak olan âşık, yirmi beş yaşındayken rüyasında Lutfi Efe'yi görür. Bunun üzerine Erzurum'a giderek onunla

görüşür. Bu görüşme sonunda Lutfi Efe kendisine İhsani mahlasını verir (Düzgün, 1997a: 12). Alvarlı Efe'nin ona bu mahlası verme nedeni onun göremeden çalıp söyleyebilmesidir (Özarslan, 2001: 383). Dolayısıyla bu yetenek aşığa Allah'tan gelen bir lütuf ya da Allah'ın ona bir ihsanıdır. Saz çalıp söyleyerek zamanla aşıklık yeteneğini geliştiren İhsani, aşıklık geleneği içinde sağlam bir yer edinerek adından söz ettirir. Onun ne kadar başarılı bir aşık olduğunun en iyi kanıtı bu gün başarılı birer aşık olan yetiştirdiği çıraklarıdır. Bu çıraklardan bazıları şunlardır: Mehmet Hünkari, Nuri Çırağı, İhsan Yavuzer, Rahim Baykara, Kenan Sağır, Aşık Halis, Erol Şahiner, Mustafa Aydın (Düzgün, 1997a: 13).

Aşıklık geleneğinde sade kişilikten sanatçı kişiliğe geçişte rüya motifi önemli bir role ve fonksiyona sahiptir. Rüya motifi Orta Asya Türk kültüründe yer alan şamanlığa giriş merasimlerinin İslamiyet ve Osmanlı kültürünün etkisiyle ortaya çıkmıştır. Bu tür rüyalara aşıkların hayat hikâyelerinde ve halk hikâyelerinde sıklıkla rastlanmaktadır. Türk aşık edebiyatında tespit edilen rüya motifi belirli bir plana göre başlar, gelişir ve son bulur. Birinci aşama olan Hazırlık devresinde maddi veya manevi sıkıntı çeken birey, kutsal sayılan ya da ıssız bir yerde uykuya dalar. İkinci aşama Rüya'dır. Birey, rüyasında kutsal sayılan bir yerde kutsal kişilerle karşılaşır. Pir, Hızır ya da sevdiği kızın elinden bade içer. Sevgilisinin kendisi, hayali veya resmi gösterilir. Aşıklık sanatına dair bilgiyle donatılır ve mahlası verilir. Üçüncü aşama olan Uyanış'ta kendi kendine uyanan birey, ilk fırsatta eline geçirdiği bir saz ile başından geçenleri anlatır. Uyanış aşamasında bireyin günlerce baygın yattığı kendine gelemediği de görülür. Onu ancak ehli dil bir kişi sazının tellerine dokundurarak uyandırabilir. Uyanan birey başından geçenleri anlatarak ilk şiirini okur ve eğer rüyasında bir mahlas almışsa şiirinin sonunda mahlasını da çevresine duyurur. Bu son aşamaya ise İlk Değiş denir (Günay, 2005: 139-140). Aşıklık geleneğinde bir hayli önemli olan bu sürecin tamamlanmasıyla birlikte birey, aşıklık mesleğine ve sanatına da adım atar. Aşığın hayatı gördüğü rüyanın içeriğine göre şekillenir. Şöyle ki aşık, rüyasında kendisine gösterilen güzeli aramak için büyük bir arayışa girebilir ya da kendisine verilen yeteneğin ve bilginin haklarını verebilmek amacıyla diyar diyar gezerek sanatını icra edebilir.

Erzurum aşıklık geleneğinde önemli bir yere sahip iki aşığın kompleks tip rüya motifinde Alvarlı Efe'ye rastlanması dikkat çekicidir. Bu aşıklardan ilki mahlas alma bahsinde de değinilen Aşık Mevlüt İhsani'dir. Talihsiz bir kaza sonucu gözlerini kaybeden İhsani, sıkıntılı bir çocukluk geçirir. Bu süreçte Kur'an öğrenir ve köyüne gelen aşıklardan etkilenecek şekilde ilgi duyar. Aşığın Usta'dan saz dersleri alarak bu yöndeki yeteneğini geliştirir. Sevdiği kızın başkasıyla evlendirilmesi onu derinden etkiler. Bu yüzden daha yoğun bir şekilde saza ve şiire sığınır. Yirmi beş yaşında iken gördüğü bir rüyada Alvarlı Efe ile karşılaşır. Lutfi Efe, kendisine büyük bir kap içinde şeker vererek "Ben bunları sana veriyorum, sen de halka dağıt." der. Sunulan şekeri alan İhsani, Erzurum'a giderek Alvarlı Efe'yle görüşür (Düzgün, 1997a: 11-12). Ergenlik çağından (14-16 yaşları arası) bu rüya, asıl tip rüya unsurlarının tamamını ihtiva etmektedir. Aşık adaylarına rüyalarında sunulan bade, yalnızca sıvı bir maddeden ibaret değildir. Bununla birlikte rüyada aşık adayına yemesi için şeker, hurma, elma vb. katı yiyecekler; elinde tutması için boncuk, baston (asa) gibi eşyalar; üzerine giymesi için hurka gibi giyecekler de verilebilir. İşte bütün bu katı yiyecek ve eşyalar birer badedir. Bu bağlamda İhsani'ye aşıklık badesini sunarak onu manevi iklimlere davet eden kişi Alvarlı Efe'dir. Böylece İhsani, aşıklık icazetini bir

din büyüğünden almış olur. Ayrıca Lutfi Efe'nin şekerleri verirken "bunları sana veriyorum, sen de halka dağıt" demesi de dikkat çekicidir. Burada ilmin ve irfanın halka dağıtılması söz konusudur. Lutfi Efe, dini, tasavvufi ve edebi yeteneklerini bir kase dolusu şeker şeklinde İhsani'ye sunarak onun feyz ve ilham almasını istemiştir. Zaten hatırlanacak olursa kişi, aşıklığın vecibeleri rüyada öğrenir. İşte İhsani de aşıklık için ihtiyacı olan bilgileri yani aşıklığın gereklerini rüyasında bu şekilde öğrenmiştir.

İkinci âşık ise Reyhani'dir. Âşık tarzı şiir geleneğinin son dönemdeki en önemli temsilcilerinden biri olan Âşık Yaşar Reyhani, katıldığı birçok yarışmada önemli dereceler almış ve geleneği yalnızca Türkiye'de değil Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Danimarka, Fransa, Hollanda, İran, İsveç, İsviçre, Kazakistan, Kırgızistan, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Macaristan, Norveç, Suudi Arabistan, Türkmenistan gibi ülkelerde de sanatını icra etmiştir. Üzü Türkiye sınırlarını aşan Reyhani'ye Michigan Üniversitesi tarafından fahri öğretmenlik belgesi verilmiştir. (Düzgün, 1997b: 15; Yardımcı, 2006: 331). Yaşar Reyhani'nin bu gün geleneği devam ettiren birçok öğrencisi bulunmaktadır. Diğer taraftan Âşık Reyhani, gördüğü bir rüyanın etkisiyle kendini aşıklık geleneğinin içinde bulur. On iki, on üç yaşlarından iken Zamal türbesi civarında uykuya dalan Yaşar'a rüyasında aralarında Alvarlı Mehmet Lutfi Efe'nin de bulunduğu yedi kişi görür. Bu yedi kişiden biri de Zamal türbesinde yatan Göreşken Baba'dır. Yaşar, rüyasında namaz kılmaktadır. Namazını bitirip kalkacağı sırada Alvarlı Efe kolundan tutup aşağıya doğru çekerek "sükutçasına dur" der. Uyarı üzerine oturan Yaşar'a oradakiler gülerler. Lutfi Efe "çocuğu utandırmayın" diyerek Yaşar'a bade uzatır. Sunulan badeyi içki zanneden Yaşar, haramdır diyerek kabul etmez. Göreşken Baba, "mademki gönlü yoktur, vermeyin" der. Bunun üzerine Lutfi Efe, Yaşar'ın avucuna bir boncuk bırakır. Gördüğü rüyanın etkisini uzun süre üzerinde atamayan Yaşar'da hastalık belirtileri görülür. Hatta çevresindekiler akli dengesinin bozulduğunu düşünerek hocalara baktırırlar (Düzgün, 1997b: 11-12; Günay, 2005: 178-179). Rüyasında Yaşar'a verilen mavi boncuk badeden başka bir şey değildir. Daha önce de değinildiği üzere bade yalnızca içecek şeklinde değil, yiyecek, giyecek veya eşya olarak da aşığa sunulabilir. Âşık adayı Yaşar, o zamanlar hayatta olan ve dini-tasavvufi yönüyle tanınan Alvarlı Efe'nin elinden badesini alarak aşıklığa adım atmıştır.

II. Şiirlerinin Usta Malı Olarak İcra Ortamlarında Söylenmesi

Dini-tasavvufi şiirlerin yanı sıra eğitici, öğretici ve sosyal içerikli şiirler de yazan Alvarlı Efe, şiirlerindeki konuları âşıkane, arifane, rindane, hakimane ve bilhassa müridane söyleyişlerle işlemiştir. Duygu, düşünce, istek, öğüt ve öğretilerini tasavvufi simge ve mecazlarla samimi bir şekilde dile getirdiği için şiirlerine arifane bir nazarla yaklaşılmasını istemiştir. Bununla birlikte eserlerini ortaya koyarken yalnızca klasik edebiyatın tür ve şekillerinden değil, halk edebiyatı tür ve şekillerinden de yararlanmışır. Dolayısıyla hem aruz hem de hece ölçüsünü kullanan bir şairdir (Kutlu, 2006: 96-97). Özellikle âşık tarzı şiir geleneğine ait destan türünde verdiği örnekler dikkat çekicidir.

Söz konusu şiirlerden Tevhid Destanı, dini ve ahlaki hayatla ilgili olup 11'li hece ölçüsüyle yazılmış yirmi üç dördüktür oluşmaktadır. Bu destanın ilk iki dördüğü şöyledir:

*Bir dâsitânım var mü'min-i dindâr
Her kim etmiş ise tevhid-i dildâr*

*Kâdir u Kayyûm'u sever gönülden
Gece gündüz söyler aman yâ Gaffâr
Ebl-i tevâhid nûr-i ferâset ile
Görür gözû mîhr-i hidâyet ile
Sefîne lücce'i seâdet ile
Varır menziline eder iftihâr (Lutfî, 2011: 599)*

Kıyamette olacakların gözler önüne serildiği doksan beş dörtlükten oluşan Kıyamet Destanı, hecenin 11'li kalıbıyla yazılmıştır.

*Mabkeme-i kübrâ rûz-i kıyâmda
İhyâ eder Allah emvât olanı
Rûz-i cezâ hakdır kalma niyâmda
Hâkim-i yevmi'd-dîn kurar dîvânı
Kurb-i kıyâmetde çıkar rûzigâr
Kaldırır dağları kalmaz kûhisâr
Görünür mağribden meşrik âşikâr
Dağ u taş eşcârın kalmaz nişânı (Lutfî, 2011: 602)*

Yirmi yedi dörtlükten oluşan ve zamane insanının yaşam şeklinin ele alındığı Dâsitân-ı Zemân (Zaman Destanı) başlıklı şiir de yine 11'li hece ölçüsüyle meydana getirmiştir. Destanda işlenen konuyu çarpıcı bir şekilde yansıtan dörtlüklerden ikisi örnek verilecek olursa:

*Frengâne deste deste gezerler
Bahr-i şehvet zevarakında yüzerler
Avrupa uslûbu gidiş düzerler
Ormân-ı küfürde olmuş kahramân*

...
*Nice pîrler keyf keyfine gezerler
Dünyâ malı nerde anı sezerler
Gece gündüz dümyâsını düzerler
Nerde kaldı kalsın rızâ-yı Rahmân (Lutfî, 2011: 613-614)*

Erzurum'un sosyal ve manevi yapısının anlatıldığı yirmi iki dörtlükten ibaret Erzurum Destanı 11'li hece ölçüsüne sahip olmakla beraber âşık muhitterinde sıklıkla okunan Alvarlı Efe şiirlerindedir.

*Erzurum kilidi mülk-i İslâm'ın
Mevlâ'ya emânet olsun Erzurum
Erzurum derbendi ebl-i îmânın
Mevlâ'ya emânet olsun Erzurum
Gayret şecâatli erler var idi
Nisâstı ricâli hayâdâr idi
Edebli erkânlı bir diyâr idi
Mevlâ'ya emânet olsun Erzurum (Lutfî, 2011: 617)*

Bu örnekler gösteriyor ki Alvarlı Efe, bir halk âşığı gibi şahit olduğu veya duyduğu çeşitli meselelere karşı kayıtsız kalmayarak tepkisini şiirleriyle dışa vurmuş, insanları

uyarmıştır. Bunların yanı sıra Lutfi Efe'nin bestelenmiş ve notaya alınmış şiirleri de bulunmaktadır. Anlaşılacağı üzere Alvarlı Efe, Erzurum yöresine ait Türk halk müziğinin ilk kaynak kişilerindendir (Tuna, 2001: 89).

Gül gülistân-ı melahatdir Muhammed Mustafâ; Aceb bir kârubânhâne bu dünyâ; Yâr yolunda yârelensem yine yârî gözlerim; Bâzâr-ı aşka / Meydâne gel; Biz ümmet-i Muhammed'e / Merhamet kıl yâ Rabbenâ; Derd ehlinin feryâdını merhamet-i Rahmân sever; Derdlilerin dermânı/Lâ ilâhe illallah; Müstâk-ı didârım derd-i derûnum; Derdin sana dermandır; Olup şems ü kamer hayrânın ey Dost; O bezm-i dil-güşâde devr eyledikçe sâki mısralarıyla başlayan ilahileri bestelenen şiirleri arasındadır (Kurnuç, 2005: 50).

Diğer taraftan notaya alınan bazı şiirleri de ses sanatçıları ve âşıklar tarafından çeşitli sanat ortamlarında seslendirilmektedir. Bu şiirlerden Seyreyle güzel kudreti Mevlâ neler eyler, Erzurum kilidi mülki İslam'ın, Ey kerem karî bes değil midir şiirleri en çok bilinen, seslendirilen ve Erzurum yöresine aidiyetiyle öne çıkan eserlerdendir.

Mehmet Özbek tarafından notaya alınan Erzurum Destanı adlı şiir, 2401 repertuar numarasıyla TRT arşivine kayıtlıdır. Yukarıda da değinildiği üzere âşık fasıllarında usta malt olarak söylenen şiirlerden biridir.

TRT arşivinde bulunan bir başka Alvarlı Efe eseri ise Seyreyle güzel kudret-i Mevlâ neler eyler mısraıyla başlayan şiirdir. Ancak bu şiir Hulâsatü'l-hakâyık'ta yazılmış şekliyle repertuara kaydedilmemiştir. Mehmet Özbek tarafından notaya alınan 2402 repertuar numaralı şiir şöyledir:

*Seyreyle güzel kudreti Mevlâ neler eyler sene gurban
Allaha sığın adli tealan eyler / Allaha sığın adli tealan eyler
Meyleylemezem gayrısına hazreti hakta canan canan
Şol yüzleri dost özleri düşmandan usandım (TRT Arşivi a)*

Diğer taraftan Hulâsatü'l-hakâyık'ta yer alan şiirin repertuardaki şiirden farklı olduğu dikkat çeker.

*Seyreyle güzel kudret-i Mevlâ neler eyler
Allah'a sığın adli Teâlâ neler eyler
Elbet yürüdür fermânımı Kâdir u Kayyûm
Herkes lâyik sırr-ı tecellâ neler eyler
Âlemleri var eyleyen Allahü Alim'dir
Gözler göricek mihr-i muallâ neler eyler
Eltâf-ı Kadîm rahm-i Azîm Bâri Teâlâ
Kerem-i Kerîm şems-i mücellâ neler eyler
LUTFİ der-i der gâh-ı llâhî de sebât et
Nazlı niyâz et Hakk'a temennâ neler eyler (Lutfi, 2011: 165-166)*

Şairin hecenin 8'li ölçüsüyle yazılmış "-lerin senin" redifli şiiri de yine Mehmet Çalmaştır tarafından notaya alınarak TRT repertuarına kayıt edilmiştir. Şiirin ilk iki dördlüğü şöyledir:

*Âşıkların aklın alır
Gerdende halların senin*

*Bülbüller hayrette kalur
Açılsa güllerin senin
Hürileri raksa salar
Gözlerinden sürme talar
Şâhların tâcını çalar
Dür döken dillerin senin (Lutfi, 2011: 391)*

Dünyanın gelip geçiciliğinin anlatıldığı Aceb bir kârubânâne bu dünyâ mısraıyla başlayan şiir de TRT repertuarında yer alan bir başka Alvarlı Efe eseridir. Sekiz dördükten oluşan şiirin birinci, ikinci, dördüncü ve sekizinci dördlükleri notaya alınmıştır. Ayrıca asıl şiirdeki "bu ilden" redifinin yerini türkûde "bu elden" redifi almış, dördüncü dördlükteki ikinci ve üçüncü mısraların yeri değişmiştir. (TRT Arşivi b)

*Aceb bir kârubânâne bu dünyâ
Gelen gider konan göçer bu ilden
Vefâsı yok safâsı fânî bulyâ
Gelen gider konan göçer bu ilden
Civânları cefâ ile eder pîr
Ne gedâlar güler bunda ne emîr
Misâfirhânedir ol pâk-i zamîr
Gelen gider konan göçer bu ilden*

...
*Görülmemiş vefâsızın vefâsı
Ecel şerbetinin yokdur şifâsı
Bu dâr -ı mihmetin olmaz safâsı
Gelen gider konan göçer bu ilden*

...
*Aman LUTFÎ gibi gâfil bulunma
Ölümdür âkîbet ferah salınma
Muhakkak sen de ölürsün alınma
Gelen gider konan göçer bu ilden (Lutfi, 2011: 359-360)*

Alvarlı Efe'nin ölümden gayrısının yalan olduğu gerçeğini Âhiri ölümdür ne hayâldesin redifiyle vurguladığı şiiri de notaya alınmıştır. 11'li hece vezniyle yazılmış dokuz dördükten oluşan şiirin birinci, ikinci, beşinci ve dokuzuncu dördlükleri notaya geçirilmiştir.

*İster İskender ol serîr üstünde
Âhiri ölümdür ne hayâldesin
İster Süleymân ol mübîr destinde
Âhiri ölümdür ne hayâldesin
İster Hayder gibi zülfikâr takım
İster İsâ gibi düşmândan sakın
İsterse sefine bahre bırakın
Âhiri ölümdür ne hayâldesin*

...
*İster tâze güller gibi olsun evlâdın
Serv-i kad nev-civân olsun ahfâdın*

*Dünyâya şân versin nâm-ı ecdâdın
Âbiri ölümdür ne hayâldesin*

...
*İster Hasen gibi evlâd-ı Nebî
İster Huseyn gibi sultân çelebî
LUTFİYÂ hiç gezme Şâm u Hâleb'i
Âbiri ölümdür ne hayâldesin* (Lutfî, 2011: 389-390)

Yedi bentten oluşan gönül eylenmez eylenmez redifli şiir de türkû haline dönüştürülen şiirler arasındadır. Şiir notaya alınırken birinci, dördüncü, beşinci ve yedinci bentlerden yararlanılmış, söz konusu bentlerden dörtlükler oluşturulmuştur. Başka bir ifadeyle her mısra sekizinci heceden ikiye bölünmüştür. Diğer taraftan asıl şiirdeki "veş" kelimesi yerine aynı manaya gelen gibi kelimesi kullanılmış, dördüncü beytin ikinci mısrandaki La'l-i lebinde zülâller ifadesi Lali lebin derdine ağlar cümlesiyle değiştirilmiştir.

Hulâsatü'l-hakâyık

*Güneş-veş dilber-i dildâr gönül eylenmez eylenmez
Gören gözler olur bidâr gönül eylenmez eylenmez*

...
*Bezemiş gerdemin haller âşıkdır hâle hayâller
La'l-i lebinde zülâller gönül eylenmez eylenmez*

*Gülistân-ı melâhatde bâğ u bostân-ı hikmetde
Bu vuslat-ı şerâfette gönül eylenmez eylenmez*

...
*LUTFÎ'ye dilber -i tannâz gece gündüz eder bin nâz
Gören gözler gelür mi vaz gönül eylenmez eylenmez*
(Lutfî, 2011: 270-271)

Türkû Formu

*Güneş gibi güzel dildar
Gönül eylenmez eylenmez
Gören gözler olur bidâr
Gönül eylenmez eylenmez*

*Bezemiş gerdemin haller
Âşıkdır hâle hayâller
Lali lebin derdine ağlar
Gönül eylenmez eylenmez*

*Gülistân-ı melâhatte
Bâğu bostân-ı hikmette
Bu vuslat-ı şerâfette
Gönül eylenmez eylenmez*

*LUTFÎ'ye dilber -i tannâz
Gece gündüz eder bin nâz
Gören gözler gelür mi vaz
Gönül eylenmez eylenmez* (Kurnuç, 2005: 392).

Alvarlı Efe'nin Birgün olur perdeyi yâr kaldırır mısraıyla başlayan dokuz bentlik şürinin birinci, ikinci, dördüncü, beşinci, altıncı ve dokuzuncu bentleri notaya alınmıştır.

*Birgün olur perdeyi yâr kaldırır
Seyr-i cemâl ile seni güldürür
Birgün olur nazlı nezâket yapar
Birgün olur câminı mey doldurur*

...
*Birgün olur katline fermân eder
Birgün olur la'li ile kandırır
Birgün olur darb ile uryân eder
Birgün olur bûseden usandırır
Birgün olur küyine koymaz seni
Birgün olur nâz ile uyandırır*

...
*Birgün olur çâbe atar LUTFÎ'yi
Sonra Mısr şahlığına aldırır* (Lutfî, 2011: 227)

Netdinse sen etdin gönül redifli şür de Alvarlı Efe'den musikiye yansıyan bir başka eserdir. Hece ölçüsünün 8'li kalıbıyla yazılan ve sekiz dörtlükten oluşan şürin birinci, ikinci, üçüncü ve sekizinci dörtlükleri notaya alınmıştır.

*Bir âteş yandı cânımda
Netdinse sen etdin gönül
Te'sîri var imânımda
Netdinse sen etdin gönül
Beni saldın bu sevdâya
Perde çekdin dilârâya
Şekvâ eylerem Mevlâ'ya
Netdinse sen etdin gönül
Mey-i vahdetden içirdin
İki âlemden geçirdin
Aklım başımdan uçurdun
N'etdinse sen etdin gönül*

...
*LUTFÎ okur ders-i aref
Meyhânededir bu şeref
Esrâr-ı tevhîd her taraf
N'etdinse sen etdin gönül* (Lutfî, 2011: 312)

Şairin bize redifli yedi dörtlükten oluşan 10'lu hece ölçüsüyle yazılmış şüri de birinci, ikinci ve yedinci dörtlükleriyle notaya alınmıştır.

*Ey kerem-kâni bes değil midir
Bu kadar adl ü itâbın bize
Recâmız sana hoş değil midir
Emr eder recâ kitâbın bize*

*Rahmetin sâbık gazab üstüne
Herkes yüz dutar kendi dostuna
Al bizi yâ Rab rahmin destine
Olmasun kabre şitâbın bize*

...
*LUTFİ'ye lutfet ey kerem-kâni
Fethyle bize bâb-ı Rahmân'î
Gözlere göster şems-i gufrânî
Arş-ı ihsândan aç bâbın bize* (Lutfi, 2011: 421)

Bununla birlikte Selam olsun size güzel cemaat, Körlenme ey insanoğlu, Can bula cananını başlıklı eserlerinde Alvarlı Efe'ye ait olduğu söylene de gerek Hulâsatü'l-hakâyık'ta gerekse diğer kaynaklarda bu şiirlere rastlanmamıştır (Kurnuç, 2005: 50). Özellikle Can bula cananını şiirindeki bayram o bayram ola redifinin Alvarlı Efe'nin ayrı redifli şiirini hatırlatmasına ve son dörtlükte Lutfi mahlasının geçmesine rağmen söz konusu iki şiir arasında başka bir bağ kurulamamıştır. Ancak Can bula cananını adlı Erzurum türküünün oluşumunda Alvarlı Efe'nin etkisi olduğu açıkça görülmektedir.

*Can bula cananını
Bayram o bayram ola
Kul bula sultanını
Bayram o bayram ola
Hüsni keder defola
Dilde hicap refola
Cümle günah efola
Bayram o bayram ola
Lutfi ya lütfü kerim
Erişe rahmürehim
Bayram o bayram ola* (Kurnuç, 2005: 408)

Örneklere de anlaşılacağı üzere Alvarlı Efe'nin şiirleri Erzurum'daki sanat çevreleri tarafından ilgi görmüş notaya alınan şiirler hem halk müziği sanatçıları hem de âşıklar tarafından seslendirilmiştir. Erzurum âşık tarzı şiir geleneğinde Alvarlı Efe'nin şiirlerini saz eşliğinde söyleyen âşıkların başında Âşık Yaşar Reyhani gelmektedir. Bu konuyla ilgili aktarılan bir rivayet, şiirlerinin bir âşık tarafından saz eşliğinde söylenmesine karşı Alvarlı Efe'nin gösterdiği hoşgörüyü de gözler önüne sermektedir.

"Reyhani çocukluk yıllarında saz çalmaya başladığı sıralarda Alvarlı Muhammed Lutfi Efendi'nin şiirlerini çalıp çıgırırmuş. Lutfi Efendi'nin müritlerinden biri bu durumu şeyhine yetiştirerek genç Yaşar'ı 'Efe, bu oğlan senin gazellerini türkü yapmış saz çalıp çağırıyor' diye şikayet etmiş. Lutfi Efendi de gülererek 'Oğul, söylüyor amma, benden güzel söylüyor' diyerek tasdik sadedinde bir cevap vermiş." (Özarslan, 2001: 75)

III. Âşık Şiirlerinde Alvarlı Efe

Âşık, içinde yaşadığı toplumu iyi tanıyan ve bu sayede yeri geldiğinde toplumu tüm yönleriyle en iyi şekilde yansıtabilen kişidir. Toplumun aksayan yönlerini gözler önüne seren âşık, topluma ait çeşitli değerlere de dikkat çekebilir. Bu bağlamda Alvarlı Efe de âşıkların şiirlerinde değindikleri Erzurum'a ait değerlerden biridir.

Doğduğu köy olan Alvar'ı anlattığı şiirinde Aşık Reyhani, Alvarlı Efe'yi şu sözlerle anlatır:

...
Vatanı, milleti fikir ederler,
Askerleri güle güle giderler,
Her Cuma akşamı zikir ederler,
Muhammed Lütü'dür sultanın Alvar. (Kumcu, 1978: 200)

Aşık Gülhani, Alvar köyünü anlattığı bir şiirinde Alvarlı Efe'den şöyle bahseder:

...
Köyün sağ yanında yatari vaktin Kutb-ı Hazreti
Şeyh-i Suarâ, Meşayih, Muhammed Lutfi Zatî
Resûl-i Ekrem'e çıkar, mübârek asaleti
Ne mutlu o teşkil etmiş mekânın Alvar köyü (Dinç, 2006: 37-38)

Gülhani'nin Hasankale'yi anlattığı başka bir şiirindeki Alvarlı Efe tanımı şu şekildedir:

...
Büyük Efe, Muhammed Lutfi'si var
Kâmil Efendiler üleması var
Dünya tarihinde Hulâsası var
Öyküsü, destanı Hasankale'nin (Dinç, 2006: 155-156)

Erzurumlu bir başka aşık Selami Yağar ise Hasankale için yazdığı güzellemede Alvarlı Efe'yi unutmamıştır.

Dinle ilçem sana yaptım bu atfi
Ozanların yolu Hasankalesi
Bağrında yatırıyor Muhammed Lutfi
Evliyâlar eli Hasankalesi (Turan vd. 2010: 378-379)

Sonuç

Yapılan incelemede Alvarlı Efe'nin yazdığı şiirlerin yalnızca tasavvuf çevrelerince değil diğer sanat muhitlerince de benimsendiği gözlemlenmiştir. Bu bağlamda bir sanat çevresi olan aşıklik geleneği temsilcilerinin de çeşitli şekillerde ondan etkilendiği tespit edilmiştir. Aşıkliğe geçişte önemli bir faktör olan rüya motifinde manevi kimliğiyle rol aldığı görülen Alvarlı Efe, aynı zamanda şiirleriyle de Erzurum aşıklik geleneğini desteklemiştir. Onun şiirleri bu gün de icra ortamlarında usta malı olarak okunmakta veya aşıklerce saz eşliğinde seslendirilmektedir.

Kaynakça

- Artun, E. (2005). *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*. İstanbul: Kitabevi.
- Dinç, A. (2006). *Âşık Gülhanî Hayatı-Sanatı-Şiirleri*. Erzurum: Palandöken Belediyesi Yay.
- Düzgün, D. (1997a). *Âşık Mevlüt İhsani Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay.
- Düzgün, D. (1997b). *Âşık Yaşar Reyhani Hayatı, Sanatı ve Şiirlerinden Seçmeler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yay.
- Düzgün, D. (2011), "Âşık Edebiyatı". (ss. 283-338). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. (Ed. M. Ocal Oğuz). Ankara: Grafiker Yay, , ,
- Günay, U. (2005). *Türkiye'de Âşık Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Lutfi, Hâce Muhammed (2011). *Hulâsatü'l-hakâyk ve Mektûbât-ı Hâce Muhammed Lutfi*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Kasır, Hasan Ali (1999). *Erzurum Şairleri*. İstanbul: Erzurum Kitaplığı.
- Kaya, Doğan (2007). *Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yay.
- Kumcu, Z. (1978). *Âşık Yaşar Reyhani'nin Hayatı ve Şiirleri*. (Bitirme Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
- Kurnuç, M. Z. (2005). *Erzurum ve Türk Musikisi*. Erzurum: Güneş Vakfı Yay.
- Kutlu, H. (2006). *Hâce Muhammed Lutfi (Efe Hazretleri) Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri*. İstanbul: Damla Yayınevi.
- Okçu, N. S. -Karabey, T. (Trs.). "Erzurumlu Şair, Yazar, İlim Adamları ve Sanatkarlar". *Şehr-i Mübarek Erzurum*, (Haz. Enver Konukçu vd.) Ankara: Erzurum Belediyesi Kültür Yay.
- Özarlan, M. (2010). *Erzurum Âşıklık Geleneği*. Ankara: Akçağ Yay.
- Sazın ve Sözü'n Sultanları Belçikada Yaşayan Halk Şairleri (Belçikada Yaşayan Halk Şairleri) (2010). (Ed. Fatma Ahsen Turan, Ezgi Bolçay). Ankara: Gazi Kitabevi.
- TRT Arşivi a. <http://www.trtnotaarsivi.com/arsiv/thm/2001-3000/02402.gif> (Erişim tarihi: 12.03.2013)
- TRT Arşivi b. http://www.trtnotaarsivi.com/arsiv/thm/3001-4000/03240_5.gif (Erişim tarihi: 12.03.2013)
- Tuna, K. (2001). *Erzurum Türküleri ve Nazariyatı*. Ankara: Semih Ofset.
- Yardımcı, İ. (2006). *Âşık Yaşar Reyhani, -Elli Yıllık Miras/Bir Kırk Saz-*. Konya: Dizgi Ofset.